Lek en Huibert Kroniek

5e jaargang nr. 1, februari 2003

Periodiek van de Vereniging Historisch Lexmond en Hei- en Boeicop

VERENIGING HISTORISCH LEXMOND EN HEI- EN BOEICOP

opgericht 14 oktober 1998

Beschermheer	Dr. M. Bijleveld van Lexmond
Bestuur	W. van Zijderveld, voorzitter L.P. Kleppe, secretaris J.L.E. Bassa-de Jong, penningm. H. de With, vice-voorzitter W. Chaigneau H. Molenaar S. de Ridder
Secretariaat	L.P. Kleppe Nieuwe Rijksweg 64 4128 BN Lexmond e-mail: l.p.kleppe@kpn.com
Ledenadministratie	J.L.E. Bassa-de Jong Huibertweg 2 4126 RA Hei- en Boeicop tel. 0345-599853
Redactie Lek en Huibert Kroniek	A. Doeland J.P. de Leeuw S. de Ridder e-mail: s.deridder@chem.uu.nl

---

CONTRIBUTIE 2003
Rekeningnummer:
3360.32.587

Leden	€ 13,00
Steunleden	€ 6,00
Buitenleden	€ 19,00

ACTIVITEITEN AGENDA:

Wo. 19 februari	Algemene ledenvergadering, om 20.00 uur in Dorpshuis “Kortenhoeve”
Za. 8 maart	Excursie Alblasserwaard en Vijfheerenlanden

VAN DE VOORZITTER

W. van Zijderveld

De Dorpsstraat en omgeving wordt steeds fraaier. De winkelpui van Mazijk is vervangen door een gevel met drie ramen, die elk uit vier ruitjes bestaan. In het Pad van Alting is de schuur verbouwd tot een geluidsstudio voor de heer R.W. Tulner. De karakteristieke kap is hiertoe geheel verwijderd en vervangen door een nieuwe van hetzelfde model. Zo bleef het mooie uiterlijk gelukkig gehandhaafd.
Op de Lekdijk wordt pand Kom Lekdijk 23, op de westhoek van de Rozemarijnsteeg, ook flink opgeknapt. Al deze panden blijven zo mooi passen in de structuur van de bebouwing.
Toch zijn er dingen die niet goed gaan. De gemeente is bezig met het maken van plannen voor woningbouw, onder andere in het gebied tussen De Laak en de begraafplaats, waar nu het terrein van J. van Zessen en de vroegere tuin van Treuren ligt. Als ontsluitingsweg is een weg gepland, waarvoor het witte boerderijtje op De Laak 24 moet verdwijnen. Dit boerderijtje is weliswaar bouwvallig, maar is toch een zeer karakteristiek en beeldbepalend punt in De Laak. Restauratie of nieuwbouw zou een veel betere optie zijn.
Ook op een ander gebied dreigt gevaar voor de historische kern van Lexmond. Elk jaar wordt op het kruispunt bij de kerk een nieuwjaarsbrand ontstoken. De laatste jaren wordt daar dan door de gemeente een container geplaatst, waarin allerlei spullen worden verbrand. Dit jaar begon de brand reeds rond elf uur. Na middernacht was er ook een flinke brand en de volgende morgen rond zeven uur nogmaals. De vlammen waren soms zo hoog, dat ze boven de daken van de huizen uitkwamen. De container was zo dicht bij de toren geplaatst dat vonken gemakkelijk door de openingen in de toren hadden kunnen komen, waardoor het houten binnenwerk had kunnen vlamvatten. Bij dergelijke vuren lopen ook de andere panden groot gevaar. Wij hebben de gemeente gevraagd maatregelen te nemen om dit in de toekomst te voorkomen.

= = = = = = = = = = = = = = = = =

OOST WEST, THUIS MINDER BEST

Het turbulente leven van Govert de Bruijn

E.M. de Bruin-ter Denge † en Dr. J.H. de Bruin †

In 1579 vestigde Henrick Petersen de Bruijn zich als secretaris te Ameide. Zijn zoon Andries was naast bierbrouwer gedurende een vijftal jaren schepen en zijn kleinzoon Pieter, behalve herbergier, ruim een kwart eeuw lang schepenburgemeester van dit stadje aan de Lek. Deze Pieter Andriessen de Bruijn huwde op 19 juli 1624 met Jannegen Jacobs Verhoeff, uit welk huwelijk zeven kinderen sproten. De vierde spruit, Govert genaamd, zal dus omstreeks 1630 zijn geboren, het jaar waarin zijn overgrootvader Henrick het tijdelijke met het eeuwige verwisselde[1].

In tegenstelling tot zijn broers, die in Holland of Utrecht een ambacht kozen, ging Govert Pietersen de Bruijn met de Verenigde Oost-indische Compagnie (VOC) in zee. Uit een dossier van het hierna te vermelden proces voor het Hof van Holland blijkt, dat hij in 1654 als adelborst uitvoer met “De Gecroonde Leeuw”[2]. Dit 1200 ton metende, voor de Kamer Enkhuizen der VOC varende schip, vertrok op 8 juli van dat jaar “uit ’t Vlie”, moest echter wegens lekkage Goeree aandoen, vanwaar het op 3 september naar de Oost vertrok. Na een reis van ruim acht maanden, waarop vijftig doden te betreuren waren, kwam het op 12 mei 1655 te Batavia aan[3].
In de jaren vijftig van de 17e eeuw veroverde de VOC op de Portugezen eerst Ceylon en vervolgens, met uitzondering van Goa, het grootste deel van de westkust van India. Govert werd daar als assistent in 1661 te Barssaloor (Canara) aan land gezet, met de opdracht rijst voor Ceylon in te kopen[4]. Vanaf 1664 werd hij vermeld als resident-hoofd van het handelskantoor aldaar[5]. Peper was het belangrijkste uitvoerprodukt van het commandement Malabar met hoofdplaats Cochin, waaronder Canara ressorteerde. De VOC betrok haar produkten op basis van contracten met inlandse kooplieden[6]. Govert scheen met één van hen, Narna Maloe, *‘die ’t meeste bedrijff van die landsnegotie onder sijn magt en monopolie heeft, een wondergroote en confidente vrindschap te hebben’*, aldus een

missive uit Batavia aan de Heren XVII, het in het vaderland zetelende bestuur van de VOC[7]. Werd Govert terecht verdacht van administratieve knoeierij of was het naijver van collega's, die hem een slechte naam in Batavia had bezorgd, zoals hij zelf suggereerde in een brief van 26 januari 1674? Uit deze brief blijkt dat hij in 1671 had verzocht *'een keer naer ons lieve vaderland'* te mogen doen, dat zijn *'verlossinge'* was toegestaan, maar dat de thuisreis was uitgesteld wegens binnenlandse onlusten, waardoor hij zijn kantoor tijdelijk van Barssaloor naar Mirzee moest verplaatsen[8].
Handeldrijven ten eigen bate door haar "dienaren" kwam kennelijk zo vaak voor, dat de VOC daar paal en perk aan probeerde te stellen door strenge bepalingen bij terugkeer naar het vaderland, vastgelegd in een "artijckelbrieff", welks naleving bij ede moest worden beloofd. Zo mocht uitsluitend worden gereisd met eigen schepen, moest visitatie van persoon en bagage worden gedoogd, was het meenemen van geruilde, gekochte of gekregen goederen, waarvan de waarde meer bedroeg dan drie maanden gage, en van gemunt of ongemunt goud en zilver verboden; geld moest voor het vertrek worden ingeleverd tegen uitreiking van een wissel[9]. Govert kreeg opdracht om voor zijn vertrek *'rekeningh, bewijs ende reliqua'* te doen aan de commandeur te Cochin. Uit een missive van deze autoriteit blijkt dat hij op 27 december 1673 was vertrokken. *'En dewijl hij in langen tijt niet te voorschijn quam, soo bleven wij al met eenigen quaden nadacht beset, tot ons weinige dagen daernae, soo uijt Wingurla als Canara gewisse tijdingh toequam hoe hij sigh in stede van naer Cochin, naer Goa hadt begeven en aldaer was aengecomen met veel gelt, bagagie, twee meijden en een kint en terwoon bij seecker jesuijt, die hem het vaertuijch soude hebben bestelt en te dien eijnde uijt Goa naer Barssaloor gesonden, mitsgaders dat hij een tijtlangh met den Viceroij in onderlingh gesprec was geweest en aen denselven een kostelijck juweel hadde geschoncken"* [2], waarna Govert op 27 januari 1674, zonder passage te moeten betalen, met het Portugese schip "St Pedro de Ratis" naar Lissabon vertrok en vandaar doorreisde naar Amsterdam[10].
Govert keerde terug naar zijn geboorteplaats Ameide, waar hij op 29 november 1674 optrad als doopgetuige. Op 8 januari 1675 werd hij door Wolphert van Brederode beleend met het door hem van de erfgenamen van Wilhelmina van der Noot voor f 13.000 gekochte

Huize Killesteijn met twee hofsteden en 35 morgen land te Lexmond[11].

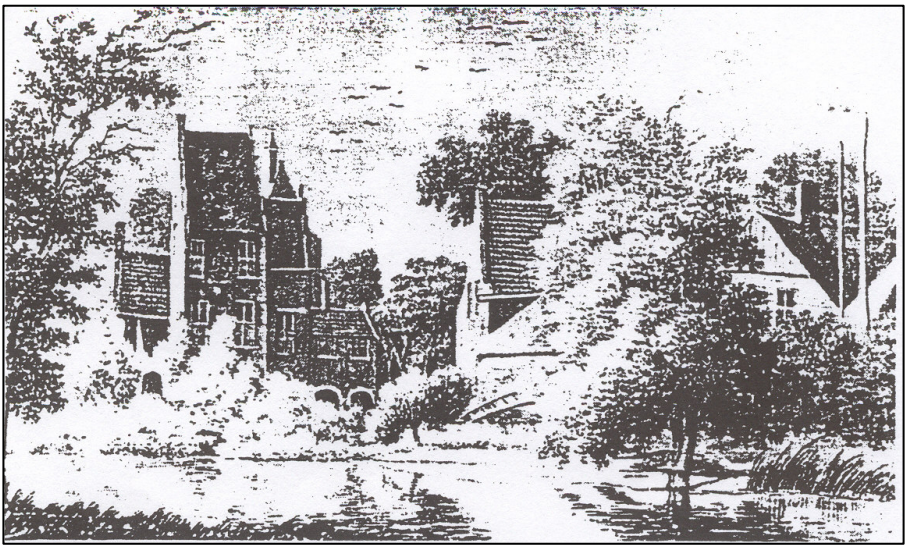

Huize Killesteijn te Lexmond (1766) door H. Tavenier.

De ene helft van de koopsom werd contant, de andere met ene schuldbrief voldaan[12]. Govert huwde op 10 mei 1675 als jongeman te Molenaarsgraaf met Margareta Coxius, jongedochter, die aldaar op 6 april 1651 was gedoopt als dochter van Ds. Jacobus Coxius en Agata Michiels. De VOC was inmiddels achter Goverts verblijfplaats gekomen en verzocht het Hof van Holland hem te *'te apprehenderen ende te logeren op de Voorpoorte van desen Edelen Hove* (de huidige Gevangenpoort te 's-Gravenhage) *ende voorts tegen denselven te procederen'.* Dit op beschuldiging dat hij *'sigh heeft begeven naer Goa, een stadt onder de Croon Portugal behoorende, ende voorts vandaer sonder eenigh consent ofte dimissie van de Compagnie met de Portugeesche schepen naer Portugal ende wijders vandaer hier te lande gekomen ende dat oock directelijck tegens den artijckelbrieff bij hem besworen*[2]. Het Hof van Holland besloot op 8 november 1675 dienovereenkomstig, waarna de VOC zich wende tot de Kamer van Justitie van Vianen, die de jurisdictie over Lexmond uitoefende, met een verzoek tot arrestatie van Govert,

dat 19 januari 1676 werd ingewilligd[13]. Op 21 januari voldeed men aan het verzoek van de VOC om *'appointement, waerbij stadhouder ende leenmannen van den Huijse van Vianen mitsgaders schouten ende geregten, daeronder de voorszeijde De Bruijn eenige huijsen of landen heeft leggen, mogte werden geinterdiceert om over ge-transporteert, alinatie ofte beswarenisse te staen, directelijck ofte indirectelijk, op peene van nulite ende hondert dubbelde Nederlantze rijders jegens den heer te verbeuren, dat mede desselfs meubilen mogte werden verseeckert ende geinventariseert totdat cautie voor der supplianten agterwesen ende pretensiën sal wesen gestelt'*[14].
Govert had getracht Killesteijn tegen het dreigend beslag veilig te stellen door het op 21 november 1675 over te dragen aan zijn schoonvader Ds. Coxius[15]. Laatsvermelde schrok blijkbaar terug voor de consequenties en liet deze transactie op 22 januari 1676 *'voor de clocke drie ueren'* ongedaan maken[16]. De inmiddels te Lakerveld ondergedoken Govert verleende van daaruit zijn neef Andries Willemsen de Bruin procuratie om dezelfde dag tussen drie en vier uur Killesteijn en de volgende dag (zondag!) zijn roerende goederen ten onderpand te stellen aan een lening van f 15.000 à 6% van Jeronimo Nunes da Costa, agent van de koning van Portugal, te Amsterdam [17,18]. De ongebruikelijke vermelding van het tijdstip in deze akten is tekenend voor de poging om justitie voor te blijven. Op 24 en 25 januari maakte de deurwaarder de beslissing van de Kamer van Justitie bekend aan respectievelijk het Leenhof van Vianen en het college van schout en schepenen te Lexmond[19]. Kennelijk heeft men Govert zo lang mogelijk de hand boven het hoofd gehouden. Op 29 januari vond inventarisatie plaats van de op Killesteijn aanwezige goederen en stelde Ds. Coxius zich hiervoor borg[20]. Govert trachtte zich uit de penibele situatie te redden door een rekest te richten aan Prins Willem III, '*versoekende dat Uw Hoogheijt hem suppliant, als hebbende over de aghtien jaeren den dienst der voorschreven Compagnie sonder reproche waergenomen ende ontslagen zijnde, volcome verantwoordingh ende transport van sijn bewint aen den resident Robbert Lintseij vanwegen de voorschreven Compagnie gedaen ende geen ontrouwe gepleeght, de onbedaghtsaemheijt ende misslagh van al te spoedigen vertreck sonder demissie soude gelieven te pardonneeren ende van 't vervolgh van justitie te doen ontslaen*'[21]. De VOC, via het Hof van Holland om advies gevraagd,

was het met deze voorstelling van zaken niet eens en *'meijnen dat hij weder nae Indiën behoort te werden gesonden om sijn saecke aldaer te verantwoorden'*[22]. Vermoedelijk werd de zaak geseponeerd. Govert gaf weer van zijn aanwezigheid blijk op 5 augustus 1677, toen hij met Margareta voor de notaris Anthonij Delneff te Vianen testeerde, waarbij zij elkaar lijftochtten en tot universeel erfgenaam benoemden[23]. Op 3 oktober 1677 kocht hij het huis van zijn inmiddels overleden ouders aan de Voorstraat te Ameide voor f 1.750 van zijn medeërfgenamen[24]. De achting voor Govert was door de gebeurtenissen niet gedaald; als tevoren werd hij in alle akten aangeduid met *'de heer'* Govert de Bruin. In 1680 en '81 werd hij benoemd tot schepen[25,26] en in 1682 tot heemraad van Lexmond[27]. Van 1 januari 1682 tot 23 juni 1683 was hij ouderling van de Gereformeerde Gemeente te Lexmond[28]. Desondanks kon hij blijkbaar niet aarden in zijn geboortestreek, want begin 1683 maakte hij aanstalten om te vertrekken. Op 20 maart van dat jaar verkocht hij zijn veestapel voor f 424,75 en op 19 juni daaraanvolgend zijn roerende goederen en te velde staande gewassen voor f 1072,80 *'bij manier van erfhuijs ende op erffhuisrecht'*[29,30]. Op 5 juni hadden Govert en Margareta aan haar vader Ds. Coxius en hun zwager Pieter van der Werff, koopman te Dordrecht, die gehuwd was met Anna Coxius, algehele procuratie verleend[31]. Op 6 juni 1683 hadden zij een hypotheek van f 6000 à 4% ten gunste van de kinderen van wijlen Cornelis Pompe, heer van Meerdervoort, gevestigd op uit de nalatenschp van haar moeder Agara Michies afkomstige huizen en landerijen[32]. Mede met behulp hiervan werd op 16 juni de schuld aan Jeronino Nunes da Coste afgelost[17]. In een tweede testament, op 29 juli 1683 verleden voor Gerard Haesbroeck, notaris te Lexmond, benoemde zij Pieter van der Werff tot administrerende voogd over door hen na te laten minderjarige kinderen[33]. Ten slotte machtigen zij op 5 augustus 1683 hun neef Cornelis van Aelst te Zwijndrecht om bij *'afflijvicheijt'* van Ds. Coxius hen te vertegenwoordigen bij de boedelscheiding[34]. Kort daarna vertrok Govert met Margareta en hun hierna onder 2 en 3 te vermelden kinderen naar Suriname. Het beheer van deze kolonie was kort tevoren in handen gekomen van de Sociëteit van Suriname, een door drie aandeelhouders gevormde maatschappij: de West-Indische Compagnie (WIC), de stad Amster-

dam en Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck, die tevens het gouverneurschap op zich had genomen.
Uit het huwelijk van Govert en Margareta zijn vier kinderen bekend:

1. Johanna Maria, gedoopt te Lexmond op 19 augustus 1677 (getuigen: Ds. Coxius en Geertruijt Pieters de Bruijn), overleed waarschijnlijk op jonge leeftijd.
2. Justus Theophilus, waarschijnlijk geboren te Lexmond tussen januari 1679 en juni 1682, over welke periode geen doopaantekeningen bewaard zijn gebleven. Na het overlijden van Govert werd hij 26 augustus 1695 beleend met Huize Killesteijn c.a.[35].
3. Johanna Maria, gedoopt te Lexmond op 1 maart 1683 (getuigen: Dirk Ambueren, schout, en Susanna Caron). Zij huwde in Suriname voor de eerste maal met Jan van Strijp en voor de tweede maal aldaar op 5 september 1715 met haar neef Jacob van der Werff, zoon van Pieter van de Werff en Anna Coxius.
4. Jacobus, geboren te Paramaribo volgens een aantekening bij de vermelding van zijn huwelijk met Aernoudina Catharina Cores, dat op 23 maart 1717 op de plantage van haar vader werd bevestigd. Na het overlijden van zijn broer was hij op 24 september 1716 beleend met Huize Killesteijn c.a.[36].

Op 22 januari 1684 werd Govert aangesteld tot kapitein der burgercompagnie van Paramaribo en van de divisie der Para- en Zurenaukreek[37], op 3 juli 1684 tot weesmeester[38] en op 3 september 1685 tot Raad van Politie en Justitie[39]. Op 23 januari 1685 had hij een *'warrant'* (grondbrief) gekregen voor de exploitatie van 1500 akkers (644 ha) op de linkeroever van de bovenloop van de Commewijne[40]. Deze plantage, die hij voorzag van *'een dubbelt watermolen en suikerwerck'*[41], kreeg later de naam Killesteijn-Nova. Het werk op de plantages werd verricht door negerslaven, die door de WIC uit Afrika werden aangevoerd en aan de planters verkocht tegen verrekening in ponden suiker, het nationale betaalmiddel in die tijd in Suriname (1lb suiker = 1 stuiver). Om hen bij ontvoering of ontvluchting te kunnen herkennen en terug te brengen, moesten zij worden voorzien van een brandmerk[42]. Voor Govert waren dit de letters GDB, die werden aangebracht met een *'silver merkijser'*, vermeld in een inventarislijst van 1728[43]. Govert, die aanvankelijk werkte in compagnonschap met Jacob Bruijser, beschikte in 1684 over 9 en in 1693 over 58 slaven[44,45]. Uiteraard waren voor sommige

werkzaamheden geschoolde krachten onmisbaar, die door Pieter van der Werff in Dordrecht bij notariële akte werden aangenomen.

TE DORDRECHT AANGENOMEN VAKLIEDEN VOOR DE PLANTAGE KILLESTEIJN-NOVA

Datum:	Naam, burgerlijk staat en herkomst:	Beroep:	Jaarwedde:
29 augustus 1684	Claes Pouwelsen Sonnius	mr. timmerman	f 150
19 april 1685	Hendrick Gerritsen de Bruijn en Abraham Gillissen Conick, beiden van Dordrecht	kuiper kuiper	f 120 f 90
21 april 1685	Johannis Croesen, van Dordrecht	smid	f 145
7 mei 1685	Sijbert van Scheers, van Dordrecht	metselaar	f 145
8 mei 1685	Bastiaan Jansen van Gelder, van West-Ijsselmonde	mr. molenmaker en huistimmerman	f 365
10 mei 1685	Johannis Nobelingh, jongeman van Vianen	chirurgijn	f 130
14 juni 1689	Helegert van der Linden, jongeman van Dordrecht	kuiper	f 130
15 juni 1689	Denijs Cornelissen, jongeman van Dordrecht	kuiper	f 130

Op 27 mei 1687 vertrok Justus Theophilus met het schip “De Jonge Jacoba” naar het vaderland[46]. Margareta volgde met Johanna Maria en Jacobus op 31 mei 1688 met “De St. Maria”[47] en Govert ruim twee jaar later met “De Europa”, volgens het cognossement op 20 juni 1690 *‘gereet leggende voor Paramaribo om met den eersten goeden wint die God verleenen sal, te zeijlen na Middelburgh in Zeelant’*[48]. Hier te lande vestigde Govert op 23 november 1690 een hypotheek van f 6,000 a 4% op Huize Killesteijn c.a. ten gunste van Cornelis van Aelst[49], die op 2 juni 1690 de schuld aan de kinderen van wijlen Cornelis Pompe had afgelost[32]. Op 14 december 1690 bevestigde hij de algehele procuratie aan Pieter van der Werff[50].
Op 3 januari 1691 vertrok Govert met zijn gezin met het schip “De Princes Roijael” van Texel weer naar Paramaribo, waar hij op 21 februari aankwam[51]. Het zou zijn laatste zeereis zijn. Na juli 1693 liet hij, vermoedelijk door ziekte, verstek gaan op de vergadering van de

Raad van Politie. Op een cargalijst van verscheepte suiker werd op 22 februari 1694 in plaats van Govert, zijn weduwe vermeld[52].
Het doek was gevallen voor een avontuurlijke burgemeesterszoon.

Noten

1. De Nederlandsche Leeuw, 96, 306-309.
2. NA. Archief Hof van Holland, 5307.
3. J.R. Bruijn, E.S. van Eyck van Heslinga, F.S. Gaastra en I. Schöffer. Dutch-Asiatic shipping in de 17th and 18th centuries, II, Outward-bound voyages from the Netherlands to Asia and the Cape 1595-1794. RGP grote serie 166, 116-117. 's-Gravenhage 1979.
4. J.A. van der Chijs. Dagh-register gehouden in 't Casteel Batavia van 't passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlands_India, anno 1661, 99. Batavia en 's-Gravenhage 1889.
5. Ibidem, anno 1664, 431. Batavia en 's-Gravenhage 1893.
6. H.K. s'Jacob. De nederlanders in Kerala 1663-1701, RGP kleine serie 43, LVII. 's-Gravenhage 1976.
7. W.Ph. Coolhaas. Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der VOC, III 1655-1674, RGP grote serie 125, 911. 's-Gravenhage 1968.
8. NA. Archief VOC, 1304, 311r-318v.
9. J.A. van der Chijs. Nederlandsch-Indisch plakaatboek 1602-1811, 253-299. Batavia en 's-Gravenhage 1886.
10. W. Ph. Coolhaas. Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der VOC, IV 1675-1685, RGP grote serie 134, 123. 's-Gravenhage 1971.
11. NA. Archief Leenhof van Vianen, 30, 206-207. NA. Oud Rechterlijk Archief Lexmond, 9.
12. NA. Oud Rechterlijk Archief Lexmond, 9.
13. NA. Archief Kamer van Justitie Vianen, 233, 159r-159v.

14-19 NA. Oud Rechterlijk Archief Lexmond, 9.

20. NA. Archief Kamer van Justitie Vianen, 252
21. NA. Archief Hof van Holland, 436, 111v-113r.
22. Ibidem, 4624.
23. NA. Oud Notarieel Archief Lexmond, 5302
24. NA. Oud Rechterlijk Archief Ameide, 46, 277.
25. NA. Oud Rechterlijk Archief Lexmond, 10, 74r.
26. Ibidem, 11, 10r-10v
27. Ibidem, 11, 31v
28. KAL. Notulen kerkeraad Hervormde Gemeente Lexmond
29. NA. Oud Rechterlijk Archief Lexmond, 56.
30. Ibidem.
31. GAD. Oud Notarieel Archief Dordrecht, 279.
32. GAD. Oud Notarieel Archief Dordrecht, 279.
33. NA. Oud Notarieel Archief Lexmond, 5302.

34. GAD. Oud notarieel Archief Dordrecht, 279.
35. NA. Archief Leenhof van Vianen, 31, 396-399.
36. Ibidem, 33, 103r-105r.
37. NA. Archief Sociëteit van Suriname, 213, 204v-242r.
38. Ibidem, 213, 56v.
39. Ibidem, 214, 118.
40. Ibidem, 216, 310r-310v.
41. Ibidem, 220, 216r-230v.
42. Ibidem, 187, 13r-14r.
43. NA. Oud Notarieel Archief Suriname, 162, 7r-17v
44. NA. Archief Sociëteit van Suriname, 213, 204v-242r.
45. Ibidem, 227,205.
46. Ibidem, 216, 448r.
47. Ibidem, 218, 52r-53r, 100r.
48. Ibidem, 220, 216r-230v, 286r.
49. NA. Oud Rechterlijk Archief Lexmond, 12.
50. GAD. Oud Notarieel Archief Dordrecht, 280.
51. NA. Archief Sociëteit van Suriname, 221, 81r-81v, 89r-98r.
52. Ibidem, 222, 418r-418v

Verklaring van de gebruikte afkortingen:

NA	=	Nationaal Archief te ’s-Gravenhage.
GAD	=	Gemeente Archief te Dordrecht.
KAL	=	Kerkelijk Archief van de Hervormde Gemeente te Lexmond.

Dit artikel is eerder verschenen in Nederlandse Historiën nr. 24 (1990) en daaruit overgenomen, met toestemming van onderstaande stichting.

Naschrift:

Dr. J.H. de Bruijnprijs

In 2004 zal het Ellen de Bruijn-ter Denge Memorial Fund voor de eerste maal de Dr. J.H. de Bruijnprijs uitreiken. Deze prijs is beschikbaar voor bronnenpublicaties die een bijdrage leveren aan genealogisch en heraldisch onderzoek met betrekking tot het voormalig Nederlands Indië.
De prijs bestaat uit een bedrag van € 2.500,=.

= = = = = = = = = = = = = = = = =

5e jaargang nr. 1, februari 2003

TERUGBLIK 1952

W. van Zijderveld

Vorig jaar is in onze Kroniek een terugblik gepubliceerd over 1951, dus vijftig jaar geleden. Die terugblik was opgenomen in het *Nieuwjaarsblad Meerkerk en Omstreken* van 1951/1952. Helaas kon de uitgave van 1952/1953 niet worden achterhaald, maar in de *Nieuwjaarsgroet voor ingezetenen van Ameide, Tienhoven en Omstreken* werd als volgt heel summier aandacht geschonken aan Lexmond in 1952:
‘Het verenigingsleven in Lexmond heeft dit jaar veel activiteit aan de dag gelegd. De arbeiderszangvereniging “Nieuw Leven” behaalde dit jaar een derde prijs. De zangvereniging “Hosanna” mocht een mijlpaal in haar bestaan bereiken, n.l. zij vierde dit jaar haar 40 jarig bestaan.
De IJsclub en de Kleuterschool organiseerden ieder een bazar.
De Gereformeerde Kerk heeft thans weer een eigen predikant. Ook het woningprobleem is nog niet opgelost. In aanbouw zijn 16 woningen.’
Dat woordje ‘Ook’ slaat nergens op. Bij de Gereformeerde kerk was het probleem juist opgelost!

Uit het verslag van de nieuwjaarsrede die burgemeester G.B. Pellikaan hield in de eerste vergadering van de gemeenteraad van 1952, is het volgende opgetekend:
‘De voorzitter (dat is de burgemeester) is in de eerste plaats dankbaar voor de medewerking van de raadsleden en in het bijzonder van de wethouders. Inderdaad is in de eed begrepen, afgelegd bij de aanvang van hun werkzaamheden, de “ware belangen” der gemeente te stellen boven die van partij of eigen persoon of familieleden. Een gezin, waarin de een links, de ander rechts wil, gaat ten gronde; in de gemeentepolitiek is dat niet anders. De leden hebben zich meer lid van de raad, dan lid van de partij getoond.
Zonder ons op de borst te slaan, meent de voorzitter toch dat er door eendrachtig werken één en ander in 1952 is bereikt. Spreker is

dankbaar dat in 1952 liefst 21 woningen gereed kwamen of in uitvoering waren, een aantal dat nimmer tevoren werd geëvenaard: 5% van de woningvoorraad! Maar daarmede zijn wij niet klaar. Nog 25-28 personen verlangen een woning, terwijl verschillende huizen niet meer aan de voorschriften voldoen.
1953 zal vooral in het teken van de publieke dienst staan. Het plan voor verbetering van de Dorpsstraat is gereed, aan een verenigingslokaal wordt gewerkt'.

van Zessen's Brandstoffenhandel
Achthoven 24 - Telefoon 229 - Lexmond
* * * *
Wenst cliëntele, vrienden en bekenden
een Gelukkig Nieuwjaar

Eén van de advertenties uit de Nieuwjaarsgroet 1952-1953

= = = = = = = = = = = = = = = = = =

EEN DURE REKENING

W. van Zijderveld

In 1851 ontving de gemeente van het Rijk een halve cent terug omdat dat teveel was betaald voor de personele belastingen over de jaren 1846/47 en 1847/48. Op het ontvangstbewijs moesten drie handtekeningen worden gezet! Zelfs in die tijd zal een halve cent niet genoeg zijn geweest om de kosten van het schrijven van het ontvangstbewijs te dekken. Maar dat was dan ook in een andere tijd.

Bijlage der Rekening N°. 1. GEMEENTE Lexmond

N°. 2 van het Artikel der Rekening. DIENSTJAAR 1850.

De PLAATSELIJKE ONTVANGER der Gemeente Lexmond verklaart dat op den post onder art. 1 bis der begrooting van den jare 1850, uitgetrokken ter somma van f nemonie

wegens Teruggave van het Rijk der Lasten van het aandeel der gemeente in de ontheffingen uitgeven de personele belasting dienaar 84% en 184%

~~waarvan de heffing is toegestaan bij~~

is ontvangen eene somma van één halve Cent. –

Lexmond, den 14 April 1851.

De Plaatselijke Ontvanger voornoemd;

P. Brandsteder

Gezien en na vergelijking met het betrokken Register/Journaal deugdelijk verklaard, door ons Burgemeester en Assessoren der Gemeente

J. H. Rosenburgt

Ter ordonnantie van dezelve,

F. Ipenburg

Bron: Oud archief Lexmond, Gem. Zederik

ROOFOVERVAL IN HEICOP

Uit het gemeenteblad “Wegwijzer” van september 1965
Oorspronkelijke bron: “Recht en Slecht in het land van Brederode”
door P. Horden Jz. †

Zeven jaren waren verlopen na het schuttersbierdrama. Dirk van Zuilen was van het geld, dat hij van boer Maackop via Justitie had gekregen een groentezaak begonnen en kwam nu wekelijks met de gebroeders Henk en Klaas Schot[1] te Hei- en Boeicop groenten en zoutevis venten.
Nooit zou hij één voet zetten op de werf van Gerrit de secretaris of op die van boer Maackop, want hij had een eeuwige wrok tegen die mensen overgehouden en als ze groenten wilden hebben, moesten ze maar zien hoe ze eraan kwamen, maar van hem niet. Gerrit Pinsen van der Aa, nu 72 jaar, sliep er echter geen minuut minder gerust om en zijn vrouw Zijgje Ariens (63 jaar) evenmin.
Op een zeldzaam ruige manier werd hun zoete slaap verstoord in de nacht van 23 op 24 augustus 1724.
Door de duisternis beschermd slopen vijf gedaanten naar de achterkant van Pinsen’s boerderij. Ze waren gemaskerd en allen voorzien van pistolen en knuppels en één zelfs met een houweel. Toen deel- en staldeuren gesloten bleken, begonnen de heren voor het gemak maar een gat in de muur te slopen en stapten binnen. Ze maakten licht en betraden het slaapvertrek van de boer en de boerin, die hard door alles heensnurkten. Gerrit lag met zijn pruimhol wagenwijd open en een der boeven zei: “Hoeveel kilo tabak zou hij daarmee verwerkt hebben?”
Plotseling nam een van de vijf z’n knuppel en begon op de dekens te rossen. Toen het echtpaar tot bewustzijn gekomen was en zich lam geschrokken had, werd Gerrit uit de bedstede geranseld. Zijgje gilde, waarna ze een harde klap op haar gezicht kreeg om verder zoet te zijn.
De dienstmaagd was op het lawaai ontwaakt en waarschuwde de knechts, Willem Jansz. (20 jaar) en Leendert Aartsz. (16 jaar), maar die durfden niet naar beneden, waarna het meisje, Jocobje

Lambertsd. zelf ging. Het bekwam haar slecht, want ze werd met een paar enorme klappen tegen haar hoofd neergeslagen.
Onderwijl moest Gerrit onder bedreiging van de pistolen alle kasten openen en als hij het niet vlug genoeg deed, kreeg hij een klap tegen het hoofd. Geld, kleding, linnengoed, alles werd geroofd en toen de heren voldaan waren, moest Gerrit op zijn knieën een eed afleggen de inbraak niet te zullen openbaren; anders zouden ze de hele keet in brand steken en allen die in huis waren laten meeverbranden.
Toen het vijftal vertrokken was en de boer van zijn verbijstering bekomen, riep hij de beide knechts naar beneden en zei dat ze hulp moesten halen, maar niet over de weg. Ze moesten achteruit gaan en dan overdwars.
Weldra kwamen de buren. Het dienstmeisje lag nog steeds bewusteloos op de grond en de inmiddels aangekomen schout Jan Maackop liet iemand te paard de chirurgijn Andries Graves uit Lexmond halen. Kaddeboeng, kaddeboeng dreunden de hoeven van het zware bouwpaard over de Heicopsestigt. Toen het dier in felle galop de Laak bereikte, vlogen vlokken zweetschuim van het lijf. Andries was direct bereid te komen en enkele dagen later (27 augustus) schreef hij het volgende briefje over zijn wedervaren aan de Kamer van Justitie:
Mijnheer
Volgens afspraak van gisteren ten huijse van Gerrit Pinse van der Aa, tot Heicop diend dese tot onderrigting.
Ik ben geroepen ten Huyse van Gemelde Gerrit Pinse van der Aa, zijnde den 24 Augustus 1724 omtrent des morgens tussen 4 a 5 uure om hulpe toe te brenge in dat droevige voorval UE. bekend; bevond doenmaals den man te weete Gerrit Pinse van de Aa, met 'n Contusie aan de eene sijde van sijn agesigt benevens een ligte wonde; ook eenige lichte wonde op den arm; een op het scheenbeen.
Visenteerd den laaats genoemde sijn vrouw bevond een swaare Contusi op het Os frontief of voorhoovd been, 't welk het eene oog geheel bedekte;
Belangde de mijt (-meid) bevond het voorhoovd swaar gecontendeerd benevens een ligte wonde; den selve dito ontrent des agtermiddag ten 3 ueren bevond de laats genoemde sonder spraak of beweging. 't Welk mij gesegt wierd al eenige uere hadde geduerd;

maar haar ademhaling geduerde tot des anderen daags, des morgens omtrent 4 ure, doen alles in mijn presentie begon stil te staan; al desen droevige voorvallen is mij gesegt veroorzaakt te sijn door enige Gauwdieven, die bij nagt waare ingebrooke en met stokken en ander geweer sulks hebben veroorzaakt;
de spoedige dood van den laats gemelde sal naar alle aprentie veroorsaakt sijn door het aan stukken slaan van het Os temporalis (-slaapbeen), waardoor de hersenen moeten beledigt sijn.
Waar mede blijve
Mijn Heer
UE. gehoorsame en dienstwillige
Andries Graves.
Het lijk van het meisje werd ook nog gevisiteerd door de Viaanse Dokter Jan Elias Martijn en chirurgijn Nicolaas Kemp. Ze bevestigden de verklaring van Graves en noemden het een "Veulnus lethale perse".
Alhoewel de heren van het hoge Viaanse gerecht al het mogelijke gedaan hebben de daders te vinden, het lukte niet. De getuigenverklaringen waren te vaag. Zijgje verklaarde dat ze in een der zwart gemaakte en voor haar bed staande indringers, een zekere Willem meende te herkennen.
Deze Willem[2] was een gewezen Jaarsveldse diender, die nu met zijn moeder liep te schooien en wel eens in Zijgje's hooiberg sliep. Het onderzoek wees uit dat hij onmogelijk op de plaats van de misdaad geweest kon zijn.
Gerrit meende in het voorhuis Dirk van Zuilen met een degen in de hand herkend te hebben en het begon er even zeer donker voor Dirk uit te zien, toen Hendrik Dirksz. op de begrafenis van Jacobje Lambertsd. verklaarde de hoed, die de dieven hadden achtergelaten, te herkennen. Die was van Dirk van Zuilen, want die had er precies zo een op, rood geverfd en met een gat er in, toen hij drie weken geleden tijdens de Viaanse mart van Dirke een pijp tabak opstak. Ook de schout Jan Maackop verklaarde die hoed te kennen en hij liet er Hendrik Dirksz, een eed voor afleggen met opsteking van de vingeren:
Soo waerlijk most hem God almachtig helpen.

Maar toen de Justitie Blokje (dat was de bijnaam van Dirk van Zuilen) arresteerde, droeg hij een hoed, rood geveerd en met een gat erin. Ze lieten hem meteen weer gaan.
Er werd een prijs uitgeloofd van f 150,= voor degene die aanwijzingen kon geven, die zouden leiden tot het vinden van een of meer van de daders en deze bekendmaking werd door deurwaarder van Amster aangeplakt aan de kerk te Lexmond op 25 augustus 1724, te Heicop op 27 augustus en aan 't stadhuis te Vianen op 30 augustus.
Het is nimmer uitgekomen.

Noten

1. Geertrui Schot was de vrouw van Dirk van Zuilen
2. Deze Willem had tot vrouw Jannigje Jansd. de Wit, die tevoren een onecht kind had gehad bij Huybert, zoon van Jasper van den Burg, die in leven "vleyshouwer" te Vianen was.

= = = = = = = = = = = = = = = = =

WIE HELPT?

Redactie

Zoals u weet plaatsen wij steeds om-en-om een oude dorpsafbeelding van Lexmond of Hei- en Boeicop op de omslag van onze Kroniek. Maar alhoewel onze voorraad gelukkig nog niet is uitgeput, komt aan iets waar wel steeds afgaat en niet bijkomt toch eens een eind. Vandaar een beroep op onze lezers om, in het geval er zich bij u in één of ander oud album of schoenendoos nog een geschikte kaart mocht bevinden, wij deze graag voor genoemd doel zouden willen lenen. Tevens kunnen wij er dan ook ten behoeve van ons eigen fotoarchief een kopie van maken.
Kunt U ons helpen, dan heel graag even een berichtje aan onze redactie.

= = = = = = = = = = = = = = = = =

UIT "DE LEERDAMMER" VAN 70 JAAR GELEDEN

J.P. de Leeuw

Hei- en Boeicop

Berichten 11-01-1933

- Blijkens de in dit nummer voorkomende advertentie, zal Donderdagavond ook in deze gemeente getracht worden een geitenfokvereeniging op te richten. De heer S. de Jong Szn., assistent-rijksveeteeltconsulent te ´s-Gravenhage, heeft zich bereid verklaard Donderdagavond a.s. aanwezig te zijn, om het doel en nut van een dergelijke vereeniging uiteen te zetten. Met genoegen kan reeds geconstateerd worden dat het den heer De Jong vorige week reeds gelukt is, te Everdingen een vereeniging op te richten, zoodat onze gemeente niet mag achterblijven. Gezien het groote belang der geitenhouders en de groote voordeelen, in den omtrek reeds verkregen, twijfelen we niet, of alle belanghebbenden zullen met belangstelling de te houden vergadering bijwonen en medewerken tot verbetering van de melkgeit.
- Duur hooi. Vrijdagmorgen l.l. heeft in café De Gans alhier, door de notarissen Koedam en Van Houten de jaarlijksche verkooping van hooigras plaatsgehad. In tegenstelling met de voorige oogst zal de opbrengst dit jaar niet zoo groot zijn, doch laat de kwaliteit niets te wenschen over. De opbrengst was nogal belangrijk hooger als vorig jaar. De Manhuislanderijen voor het Manhuis te Vianen deden zelfs 35% meer. Dooreengenomen varieerde de meerdere opbrengst tusschen 20 á 25 %. Vermoedelijk is deze hoogere opbrengst toe te schrijven aan de schaarschte van hooi, daar zoo goed als geen oude voorraad in deze omgeving meer aanwezig is.
- Donderdag l.l. werd in de gehouden zitting van de Rechtbank te Tiel, tegen den arbeider B. alhier een maand gevangenisstraf geëischt, wegens het onrechtmatig genieten van steunuitkeering. De uitspraak werd bepaald op Donderdag 15 Juni a.s. Daar deze zware eisch een gevolg is van een slechts luttel bedrag, dat is

achtergehouden, zal het vele steuntrekkers een afschrikwekkend voorbeeld geven.

- Een groote muizenfamilie. Laatst der vorige week zou de veehouder K. alhier zijn schuur eens een goede schoonmaakbeurt geven. Dat zooiets wel eens nodig en nuttig kan wezen bleek maar al te goed. Bij het verplaatsen van een kist, kwam er eensklaps een groote muizentroep voor den dag, zelfs zoo groot, dat het niet doenlijk was ze alle onschadelijk te maken. Toch wist men ruim een 100-tal van deze schadelijke knaagdiertjes van kant te maken.

Bericht 14-01-1933

- In verband met het vertrek van de heer van Strien worden er plannen gemaakt om te komen tot de omzetting van de O.L. School in een N.H. school. Er zullen dan dus 2 Christelijke scholen in de gemeente zijn.

Bericht 25-01-1933

- De 14-jarige zoon van den rijwielhandelaar S. te Leerdam zou Vrijdagmiddag der voorige week, zijn middag vrijaf van de school eens benutten, om zijn tante en oom in deze gemeente, per schaats een bezoek te komen brengen. Tot aan de wetering ging alles goed; nog maar een klein eindje en het doel was bereikt. Toen hij echter onder de brug van den veehouder De J. wilde doorrijden, liep het mis. Plotseling zakte hij er door en zag geen kans zich zelf te bevrijden. Gelukkig werd dit ongeval opgemerkt door het zoontje van den schilder Van B. die alleen daar aanwezig was. Het actieve ventje probeerde eerst nog zelf hem te redden door het toesteken van een stok, doch toen hij zag, dat het niet ging, riep hij om hulp. Onmiddellijk snelden de Gebrs. De J. en W.M. toe, die door middel van een ladder en stokken het geluk hadden den onfortuinlijken schaatsenrijder uit zijn gevaarlijke positie te bevrijden. Doornat en geheel verkleumd van koude, legde hij daarna zijn voorgenomen bezoek bij de familie S. af, die, dank zij de hulp van de familie A.C. den H. den scholier van droge kleeren kon voorzien, waarna hij per bus met zijn natte plunje als stukken van overtuiging de terugreis naar Leerdam aanvaardde.

Lexmond

Berichten 11-01-1933

- De Herv. Jongel.-Vereen. “Timotheus” zal dit jaar van hare gewoonte afwijken – n.l. om een Jaarvergadering te houden op den 4den Vrijdag in Januari – en heeft den datum vervroegd, waardoor het de Chr. Zangvereen “Hosanna” is mogelijk gemaakt om ook nog in deze maand haar Jaarvergadering te houden aangezien het in de bedoeling van het Zangbestuur ligt, om dezen winter nog een extra Zanguitvoering te geven, zulks onder leiding van haar directeur, den heer Jo Schelling te Gorinchem.
- In Kortenhoeven een verlofzaak. De door den heer Th. Swets aanbestede woning met verlofzaak gegund aan de laagste inschrijvers, zal verrijzen in de buurtschap “Kortenhoeven” in de onmiddellijke nabijheid van de zogenaamde “woestijnvlakte” bij het aanvangskruispunt van de nieuw aan te leggen verkeersweg, die achter het kerkhof langs het dorp komt te liggen en nabij de Heicoppersteeg weer op den bestaanden straatweg zal uitkomen.

Bericht 14-01-1933

- Een dure vechtpartij. Een schoolmeisje was dezer dagen aan het twisten met haar vriendinnetjes, welke ruzie zóó hoog liep, dat de klomp werd te hulp geroepen, om een uitval te doen in de vijandelijke richting. Het doel werd gemist. Niettemin waren de gevolgen er niet minder onaangenaam om. Een groote spiegelruit van den heer B. werd geraakt en ingegooid. Een “kostbare” les.

Bericht 21-01-1933

- Bestond er reeds j.l. Dinsdag veel liefhebberij voor het schaatsenrijden op de baan van de ijsclub “Door Eendracht Vooruit”, Woensdag d.a.v. was het zeer druk en was vooral de belangstelling uit de omliggende plaatsen opmerkelijk. Donderdag j.l. werd de eerste wedstrijd gehouden, n.l. hardrijderij voor heeren, van welken wedstrijd wij den volgenden uitslag optekenden: 1^{e} prijs Jan Bikker, Meerkerk, f. 15; 2^{e} prijs Dirk Kon, Lexmond, f. 10; 3^{e} prijs Steven Versluis, Lexmond, f. 7,50; 4^{e} prijs Teunis Molenaar, Lexmond, f. 5.

Berichten 01-02-1933

- IJssport. Donderdag hield de ijsclub “Door Eendracht Vooruit” een wedstrijd in tonnetje kruien voor werkloozen, waaraan 34 personen deelnamen. De uitslag was: 1e pr. H. de Jong B.zn.; 2e pr. J. Molenaar; 3e pr. A.v.d. Heuvel; 4e pr, C. Chaigneau ; 5e pr. Alb. De Vaal ; 6e pr. S. Versluis ; 7e pr. Jas de Vaal ; 8e pr. F. Chaigneau : 9e pr. Steven Versluis ; 10e pr. Alw. Stravers.
- Zaterdagavond werd een gecostumeerd ijsfeest gehouden. Tevens werd op dezelfde verlichte baan gehouden een ringrijderij voor paren. Er waren 20 deelnemers. De prijswinnaars waren: 1e prijs Jas de Vaal met Eeltje Boef; 2e prijs J. Termaat met F. Berendsen; 3e prijs A. van dijk met Aaltje van Dijk; 4e prijs Joh. Steehouwer met Marie van Drenth; 5e prijs Gijs Versluis met Jans de Jong; 6e prijs H. Steehouwer met mej. Steehouwer.

Berichten 22-02-1933

- Onder veel belangstelling werd alhier Maandag het stoffelijk overschot van wijlen wethouder Ipenburg begraven.Vanuit het sterfhuis werd de baar gevolgd door familie en personeel van den overledene, benevens burgemeester Pot, bijna alle leden van den Raad, leden van het Bestuur “Een school met den Bijbel”, predikant en leden van de kerkeraad der Geref. Kerk en het personeel en de hoogste klas leerlingen van de Chr. School.

  Aan het graf werd achtereenvolgens gesproken door Ds. Coumou, Burgemeester Pot, W.H. Haafkens, hoofd der Chr. School. Ds. M.G.M. den Hartogh sprak ten slotte een woord van dank namens de familie, in ´t bizonder tot de sprekers, alsook aan allen die hadden meegewerkt, den overledene de laatste eer te bewijzen.

  Het leven van ieder mensch, ook van den voortreffelijksten, heeft zijn licht- en schaduwzijde, maar in deze dagen van groote werkloosheid kunnen menschen met een ondernemingsgeest, als wethouder Ipenburg geweest is, slechts noode in de samenleving worden gemist.

= = = = = = = = = = = = = = = = =

TOEN EN NU

W. van Zijderveld

Het rietgekapte huis Achthoven 6/7

In de zomer van 2002 werd het huis gesloopt. Dit resteerde

= = = = = = = = = = = = = = = = =

5e jaargang nr. 1, februari 2003

EEN SOLDATENBRIEF UIT 1833

W. van Zijderveld

België had zich op 4 oktober 1830 onafhankelijk verklaard van de noordelijke Nederlanden. De tiendaagse veldtocht in augustus 1831 hadden de Belgen van de Noordelijke Nederlanden gewonnen en daarmee was het onafhankelijke België een feit. Om de nieuwe grenzen te bewaken bleven daarna in het zuiden van het huidige Nederland nog veel troepen gelegerd. Onderstaande brief, die de Lexmondse soldaat Aart van den Bosch naar huis zond, is gevonden in het gemeentearchief van Vianen. Dat kan, omdat de toenmalige burgemeester E.J. Mecima burgemeester van zowel Vianen als Lexmond was.

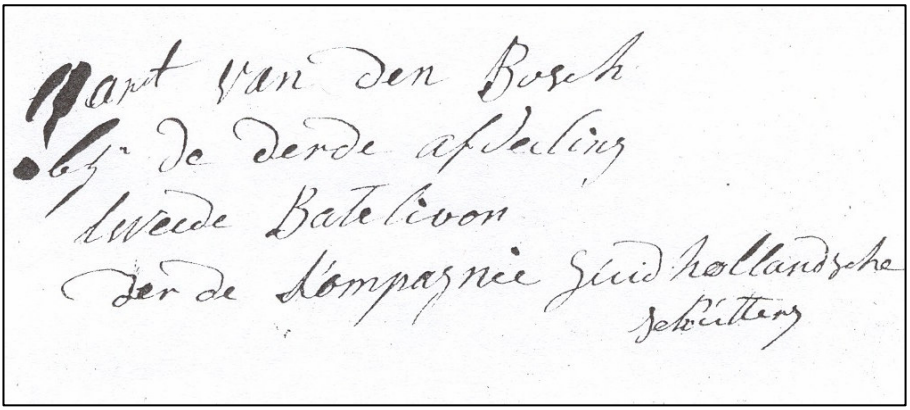
Aart van den Bosch
lid de derde afdeling
tweede Bataljon
der de Kompagnie Zuid hollandsche
schutters

Ondertekening van de brief door Aart van den Bosch

Aart was ingedeeld bij de derde afdeling, tweede bataljon, derde compagnie van de Zuid Hollandse Schutterij, gelegerd in Bergen op Zoom. De meeste taalfouten en gebruikte schrijfwijze zijn letterlijk overgenomen. Men bedenke dat het onderwijs vroeger niet zolang genoten werd als tegenwoordig. Het was in die tijd al mooi wanneer iemand met een paar jaar lagere school een brief kon schrijven. Het blijkt dat hij een kind had verloren maar geen geld had om naar huis te gaan. Voor sterfgevallen kreeg een arme soldaat echter vrij reizen

wanneer hij een bewijs (attest) van de burgemeester van zijn woonplaats had dat het sterfgeval inderdaad had plaatsgevonden.

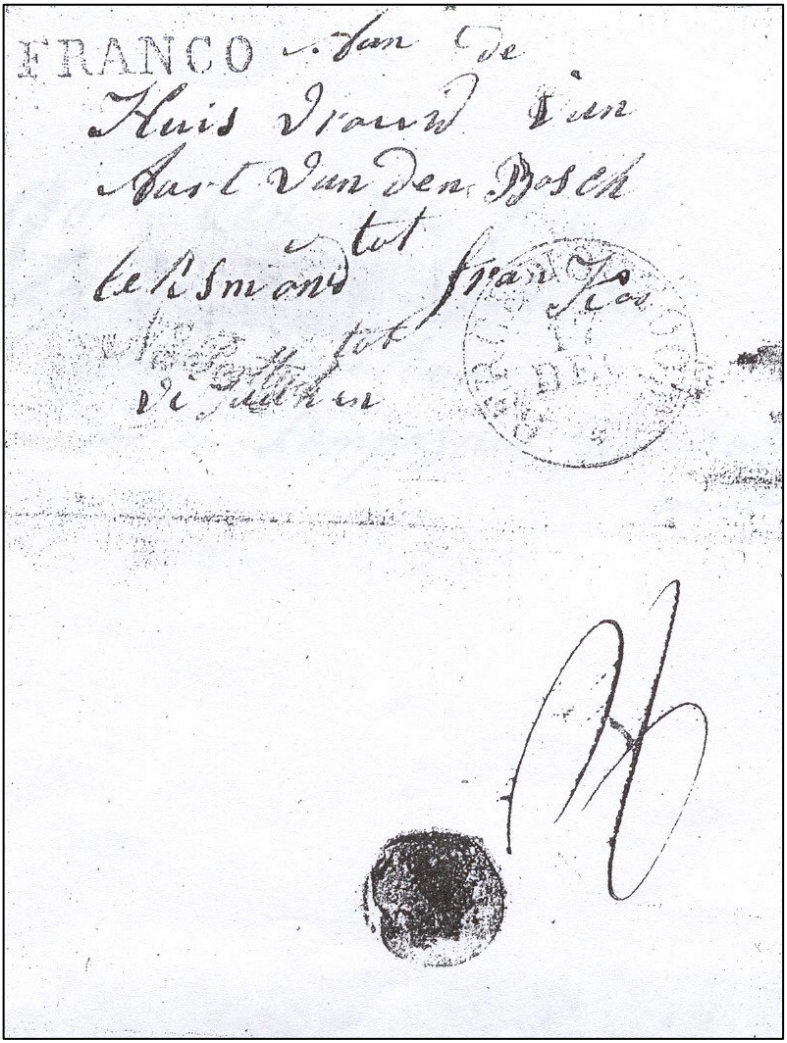

Een brief werd in die tijd zodanig gevouwen dat een klein 'pakketje' ontstond, dat werd verzegeld met een lakstempel. Op de onbeschreven achterkant werd dan het adres geschreven. In dit geval: Aan de huisvrouw van Aart van den Bosch tot Leksmond tot vi-jaanen. (tot=te) *franKoo*

Daarover gaat deze aandoenlijke brief, die gericht was aan zijn vrouw en waarschijnlijk probeert hij haar een beetje te troosten.

Bergen op Zoom, den 18 december 1833
Waarden en gewensten vrouw en moeder, ik laat uw weten als dat ik uw Brief heeft ontvangen en daar onsen omstandiegheid en gezien dat de heeren ons te kinder ontnomen heeft daar ik tans heel Bedroeft om Ben zooals gij wel denken kan, want als ik de voregen tijt nadenkt dat wij van de heeren Bezogt worden maar God kan het besten met ons voorhebben dat Gaat ons verstant te boven, want dat wij ten Kwaden bedagt hebben dat heeft God den goeden bedagt geliefden vrouw ik wensten bij uw en dezen omstand te zijn maar gij moet mijn een atest oversturen want ik kan op dezen brief niet overkommen want de kapietijn heeft mijn gezijt dat bij de schout moet gaan om een atest vanonvermogen en dan zal hij voor mijn verlof aanvragen, zo spoedig als het mogelijk is. Maar gewensten vrouw en kiend en moeder weest maar getroost in ons lot want het zijn gen kwaden die het ons andoen maar het is de Heer die ze liefer heeft dan wij. Maar God heeft ons maar rentmeester over gesteld want wij zijn van stoof der aarden en wij zulen tot stof wederkeeren. Hiermeden zal ik afbreken met de pen maar nood met mijn haart.
Uw man Aart van den Bosch en uw broeder Klaas van het Hof en zijn vrouw zijn daar heel bedroeft van. Zij wensten het besten van uw en van ons kind. Maar gij moet ten spoediegsten een atest sturen, dan zal het aanstanden week overkomen.

Bron: Gemeentearchief Vianen, VIS 1833

= = = = = = = = = = = = = = = = =

LAKERVELD "ZE ZIJN AAN HET KNALLEN" DEEL 1

P. de Pater

De eerste bewoners van de Lakerveldse moerassen waren ooit jagers en vissers. En dit hadden zij niet als hobby bedacht, want in de prehistorie was dit de basis van het bestaan van de bewoner van de Lage Landen. Er zat niets anders op dan je dagelijks voedsel uit de natuur te halen. En dit betekende jagen en vissen, wat primitief vee houden, en iets van gewassen verbouwen. Jagen en vissen waren pure noodzaak; uit deze noodzaak ontstond ooit de tegenwoordig door het merendeel van onze bevolking verfoeide plezierjacht. Maar ook deze plezierjacht is zeer oud, en bestond al heel lang voor onze jaartelling begon. Voor onze Bijbelvaste lezers wil ik slechts Nimrod en Ezau vermelden; voor onze historici de Assyrische jachttaferelen op de tempels in het voormalige Ninevé in Irak. (Het één sluit het ander trouwens niet uit.) Hoe men er ook over denkt, jagen maakt een deel uit van de Lakerveldse geschiedenis; vandaar dit verhaal.

De oudste uitgebreide vermelding over de jacht in onze streek dateert trouwens uit 1687, uitgegeven door ambachtsheer Carel Emilius van der Lippe (een Van Brederode dus, zie artikel van ondergetekende in ons blad van mei 2000). Zijn op 14 april 1687 uitgegeven jachtregels zouden tot minstens 1787 blijven gelden in Lakerveld. Deze regels zijn bekend onder de naam ‘een Plakkaat’, en worden in ‘Het archief van de Kamer van Justitie te Vianen’ vermeld onder nummer 320. P.Horden schreef hierover in zijn boek ‘Recht en Slecht in het land van Brederode’.

Het oppertoezicht over het jachtgebeuren werd door de ambachtsheer toegewezen aan een zgn. houtvester, bijgestaan door een aantal "meesterknapen" (twee tot zes). Deze heren maakten deel uit van "De Kamer van Justitie te Vianen".
Zij stelden een ‘jagermeester’ aan die overtredingen moest opsporen, wat nog een hele taak geweest zal zijn in de wildernis van Vianen, Heicop, Lakerveld, Lexmond en Ameide. Daarom werden er

ook beloningen uitgedeeld aan een ieder die een strafbaar feit zag. De overtredingen werden bestraft door de houtvester en zijn meesterknapen. En die straffen waren niet mis.

De jacht was geopend tussen 25 juli en 2 februari; deze data hadden te maken met Katholieke feestdagen. (St. Jacob en Maria Lichtmis.) Over het algemeen begon men pas op 1 september. Bij hoog polderwater en meer dan een halve voet sneeuw mocht er niet gejaagd worden (Er zijn dus jaren geweest, dat er nauwelijks gejaagd werd).

Een ieder kon een soort ‘kleine vergunning’ krijgen voor het jagen op hazen, kwartels en vinken. (Vinken?, wel deze werden gebruikt om zangwedstrijden mee te houden.) Men mocht dan 1 dag per week jagen en niet meer dan 2 hazen per dag voor eigen gebruik vangen. Dit klinkt aardig, maar de ambachtsheer bepaalde wel wie zo'n vergunning kreeg. Meestal zijn vrienden en onderdanen dus. Op ‘Crayendaal’, de ‘Vijfhoeven’, in Kortenhoeven en op de Lexmondse uiterwaarden kreeg niemand een vergunning. (Hier zat dus waarschijnlijk de grootste buit.)

Sommige jagers vonden die twee hazen wel erg weinig en wilden meer, ze gebruikten wel erg merkwaardige methoden: Voor het jagen op ganzen gebruikte men een "schild", d.w.z. een nabootsing van een koe of paard om van achter dit schild ganzen te besluipen, en af te maken. In 1687 werd dit verboden: straf? Verbanning.

Grotere vergunningen werden verleend aan de echte vrienden van de ambachtsheer. In november 1705 maakte de ambachtsheer Frederik Adolph van der Lippe een duur foutje; de meest beruchte crimineel die Lexmond ooit gekend heeft; de Lakerveldse kroegbaas Nicolaas Maus kreeg een jachtvergunning. Op 16 december 1716 onderging Nicolaas hetzelfde lot als menig Lakervelds wild: ter dood veroordeeld en onthoofd in Vianen. Zijn straflijst? Veel over geschreven en kost een hele editie van ‘De Lek en Huibert Kroniek’. Als zijn leven verfilmd was zou ik zeggen: Alleen geschikt voor kijkers boven de 16 jaar. Op deze plaats bevond zich eens zijn Lakerveldse herberg ‘De Swaen’.

Lakerveld 164, voormalig huis van Willem Rietveld,
in de voortuin stond vroeger herberg 'De Swaen'

Op 5 mei 1729 werd de ambachtsheerlijkheid Lexmond, Lakerveld en Achthoven door de Staten van Holland en West-Friesland voor het bedrag van fl. 14.000,= verkocht aan de broers van der Pijll en Cornelis Roels. (Even vergelijken: 30 jaar later verdiende de Lexmondse schoolmeester en koster Wiert Bakker fl. 150,= per jaar.) Hoewel met deze koop Lexmond, Lakerveld en Achthoven een zelfstandige ambachtsheerlijkheid was geworden, bleven jachtovertredingen onder de jurisdictie van Vianen vallen. (Een jachtovertreding was dus bepaald geen licht vergrijp.)
Op 13 februari 1778 werd Steeven van Pappelendam benoemd tot Dienaar van Justitie van Lexmond en Lakerveld. (Zeg maar politieagent.) Zijn takenpakket was niet gering en bevatte de volgende regel over het toezicht op de jacht:

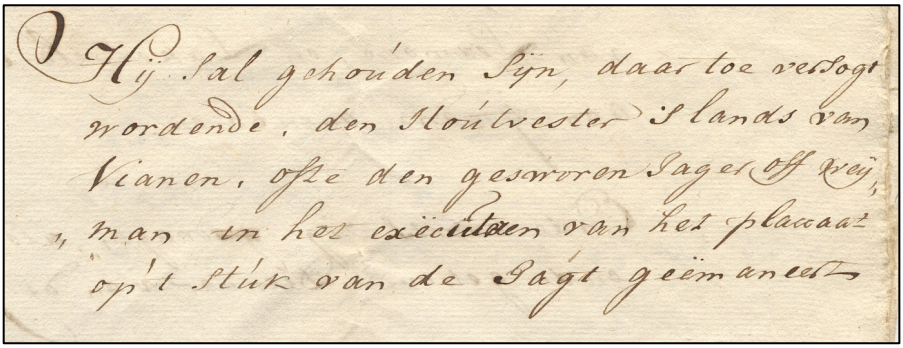

Hij sal gehouden Syn, daar toe versogt
wordende, den Houtvester Slands van
Vianen, ofte den gesworen Sager off vrij,
„ man in het exécuteren van het placaat
op't Stuk van de Sagt geëmaneert

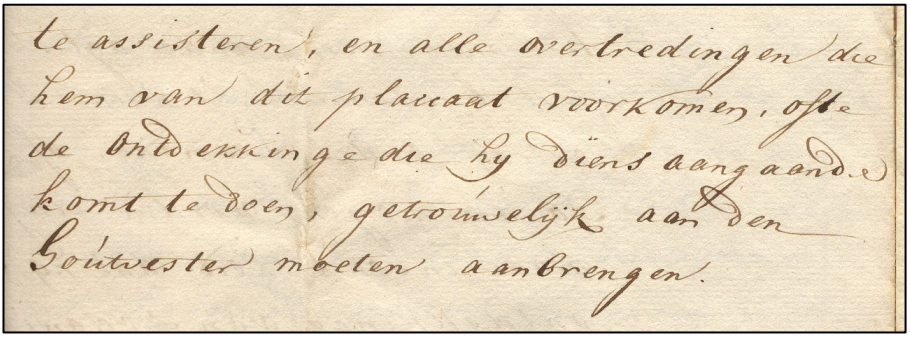
te assisteren, en alle overtredingen die
hem van dit placaat voorkomen, ofte
de Ontdekkinge die hy diens aangaande
komt te doen, getrouwelijk aan den
Houtvester moeten aanbrengen.

Hieronder volgt voor de duidelijkheid dit gedeelte van de tekst nog een keer.

“Hij sal gehouden sijn, daartoe versogt wordende, den Houtvester 's lands van Vianen, ofte den gesworen jager of weijman in het exëcuteren (= uitvoeren) *van het placaat op 't stuk van de jagt geëmaneert* (= uitgaande van) *te assisteren, en alle overtredingen, die hem van dit placaat voorkomen, ofte de ontdekkinge die hij diens aangaande komt te doen, getrouwelijk aan den houtvester moeten aanbrengen”.*

Steeven zal tot 1784 onder ambachtsheer Cornelis de Waall een rustig leven hebben geleid. Zijn opvolger Anthony van den Bergh stond bekend als een zeer fanatiek jager. Hij zal dus wat scherper op de regels gelet hebben. In 1798 was hij trouwens uitgejaagd. De Fransen schaften het jachtrecht af. (Zie ook artikel van ondergetekende in de Lek en Huibert Kroniek van mei 2000.)

Op 25 augustus 1786 werd de Vianer Bart Eikelstam tot jagtmeester benoemd, en hij moest een aantal interessante regels uitvoeren. Hoewel dit Viaanse regels waren zullen de Lakerveldse dezelfde geweest zijn. Lexmond en Lakerveld vielen juridisch immers onder Vianen. Hier komen twee aardige regels:

1. *"De huisluiden en andere te platten Landen onder den Schoutampte van Vianen wonende, zullen geen jagende nochte nachtjagende honden ofte Spilioenen (patrijshond of spaniel) mogen houden, nogte ook eenige andere honden, tenzij die bij*

de Heere Houtvester Keursaam bevonden worden, omme ten huise ofte hofsteede te passen en dezelve te bewaren, zullen de daarenboven de voorsz. honden een slepende knuppel om den hals hebben hangen, op poene dat diegene, welke contrarie bevonden word te doen, telkens reise verbeuren zal ses guldens en dat bovendien de honden dood geschoten zullen worden".

Kort samengevat: Een plattelandsbewoner mocht een hond hebben, als deze werd goedgekeurd door de houtvester. Het beest moest wel een knuppel om zijn nek dragen die tot de grond reikte. Op deze manier lieten de hersens van de hond, voorzover deze nog werkten, het wel na om enig wild te bedreigen.
Als Lakerveld onder water kwam, zoals regelmatig gebeurde, werd de regel even aangescherpt. De hazen zochten de hoger gelegen gedeelten van de polder op; zoals b.v. de woonheuvels van de boerderijen. De honden moesten dan binnenblijven.
Straf? Citaat: *"op poene dat die honden welke buiten die huisinge zullen worden gevonden, dood zullen geslagen worden en daarenboven de eigenaars verbeuren eene boete van vijf en twintig guldens en daarenboven arbitraire correctie".* (Dierenmishandeling is een ruim begrip, beste lezer.)

2. *"Ende ofte iemand vondt of wist eenige nesten van Faisanten, Cor of Berghoenders, patrijsen ofte ander wild met eyeren ofte jongen, zal hij gehouden wesen die plaatsen waar die neste leggen zo veel in het ronde te vermijden, als doenlijk is".*

Commentaar: tegenwoordig proberen we de weidevogels op ongeveer dezelfde manier te beschermen.

De regelgeving in Lexmond en Lakerveld was volgens mij strenger dan in andere streken van Holland. Volgens J. de Rek moesten de honden in Holland alleen in het broedseizoen van de fazanten en de patrijzen met zo'n bonk hout om hun nek lopen. Verder heeft hij de volgende anekdote over een jachtpartij in Holland zo rond 1600: Citaat: Eens toog de verdreven koning Frederik van Bohemen, overigens de geëerde gast van Prins Maurits, op een schoonen dag in het Zuid-Hollandsche ter jacht. Een vluchtend haas vervolgend,

kwam hij een klein veld binnenstormen, dat met rapen bezaaid was. Ogenblikkelijk verscheen de boer ter plaatse, en liep, ofschoon hij “gedoscht was in zijn zondags-pak van zwart Spaansch laken, met een borstrok van Florentijnse zijde, en groote knoopen van massief zillever den akker op, vergezeld van een langen knecht, ieder met een groote ijzeren hooivork in de hand. Zoo ging hij den Koning tegemoet en voegde hem, zonder eens te groeten toe: "Koning van Bohemen! Koning van Bohemen! Waarom kom je mijn veld met knollen vernielen, die ik met zoveel moeite gezaaid heb!" De koning stond stil en verontschuldigde zich bij den toornigen man met te zeggen: dat de honden hem, zijns ondanks, zoo ver hadden gevoerd”.
Dit verhaal was rond 1600 onder Walraven van Brederode in Lakerveld ongetwijfeld ‘iets’ anders afgelopen.

Dat op stropen zware straffen stonden, is gezien alle voorgaande verhalen duidelijk lijkt me.
Op het gebruik van strikken stond de straf verbanning. Geen procedures maar binnen 48 uur onze regio verlaten.

Afbeelding van een vangkooi.

Ook op het misbruik van kooien (zie foto vorige pagina) stond de straf verbanning. Men mocht met deze kooien ongedierte (muizen, ratten, wezels, hermelijnen en bunzingen (in Lakerveld ‘bunsems’ geheten) vangen. De kooi mocht 1½ voet lang, ½ voet hoog en breed zijn, en het gat mocht 4 duim open. (Een voet was volgens mij 30.67 cm., en een duim 2.55 cm.) Je kon de kooi en de opening natuurlijk wat groter maken. Je strooide er wat graankorrels in en zo kon je fazanten en patrijzen vangen. Werd je betrapt dan zat je dus 3 dagen later als asielzoeker ergens in de Betuwe b.v.

Copie

Schrevelius

Instructie voor den
Dienaar van Justitie van
Lexmond, en Lakerveld.

Tot slot nog de titel van de acte voor de Dienaar van Justitie van Lexmond en Lakerveld.

De bronnen die bij dit artikel horen worden aan het einde van deel 2 vermeld.

Deel 2 verschijnt in het meinummer van de Lek en Huibert Kroniek.

= = = = = = = = = = = = = = = = =

5e jaargang nr. 1, februari 2003

HERKOMST ILLUSTRATIES

Voorpagina	Hei- en Boeicop	J.P. de Leeuw
Pagina 6	Huize Killesteijn (uit artikel Ned. Hist.)	H. Erkelens
Pagina 14	Advertentie (uit Nieuwjaarsgroet)	W. van Zijderveld
Pagina 15	Ontvangstbewijs	W. van Zijderveld
Pagina 24	Toen: Achthoven 6/7 maart 2002	W. van Zijderveld
Pagina 24	Nu: Wat rest augustus 2002	W. van Zijderveld
Pagina 25	Ondertekening soldatenbrief	W. van Zijderveld
Pagina 26	Soldatenbrief	W. van Zijderveld
Pagina 30	Lakerveld 164 januari 2003	S. de Ridder
Pagina 30	Acte voor de Dienaar van Justitie	J. de Jong
Pagina 31	Acte voor de Dienaar van Justitie	J. de Jong
Pagina 33	Vangkooi	P. de Pater
Pagina 34	Acte voor de Dienaar van Justitie	J. de Jong

Kopij voor het volgende nummer moet voor 15 april 2003 worden ingeleverd.

© Overname van artikelen of gedeelte daarvan voor publicatie-doeleinden, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur en/of redactie. Onder voorwaarden van duidelijke bronvermelding en toezending van een exemplaar aan de auteur.

INHOUDSOPGAVE

Van de voorzitter	3
Oost west, thuis minder best	4 t/m 12
Terugblik 1952	13 en 14
Een dure rekening	14 en 15
Roofoverval in Heicop	16 t/m 19
Wie helpt?	19
Uit “De Leerdammer” van 70 jaar geleden	20 t/m 23
Toen en Nu	24
Een soldatenbrief uit 1833	25 t/m 27
Lakerveld, “Ze zijn aan het knallen”, deel 1	28 t/m 34
Herkomst illustraties	35